

Meerwijk

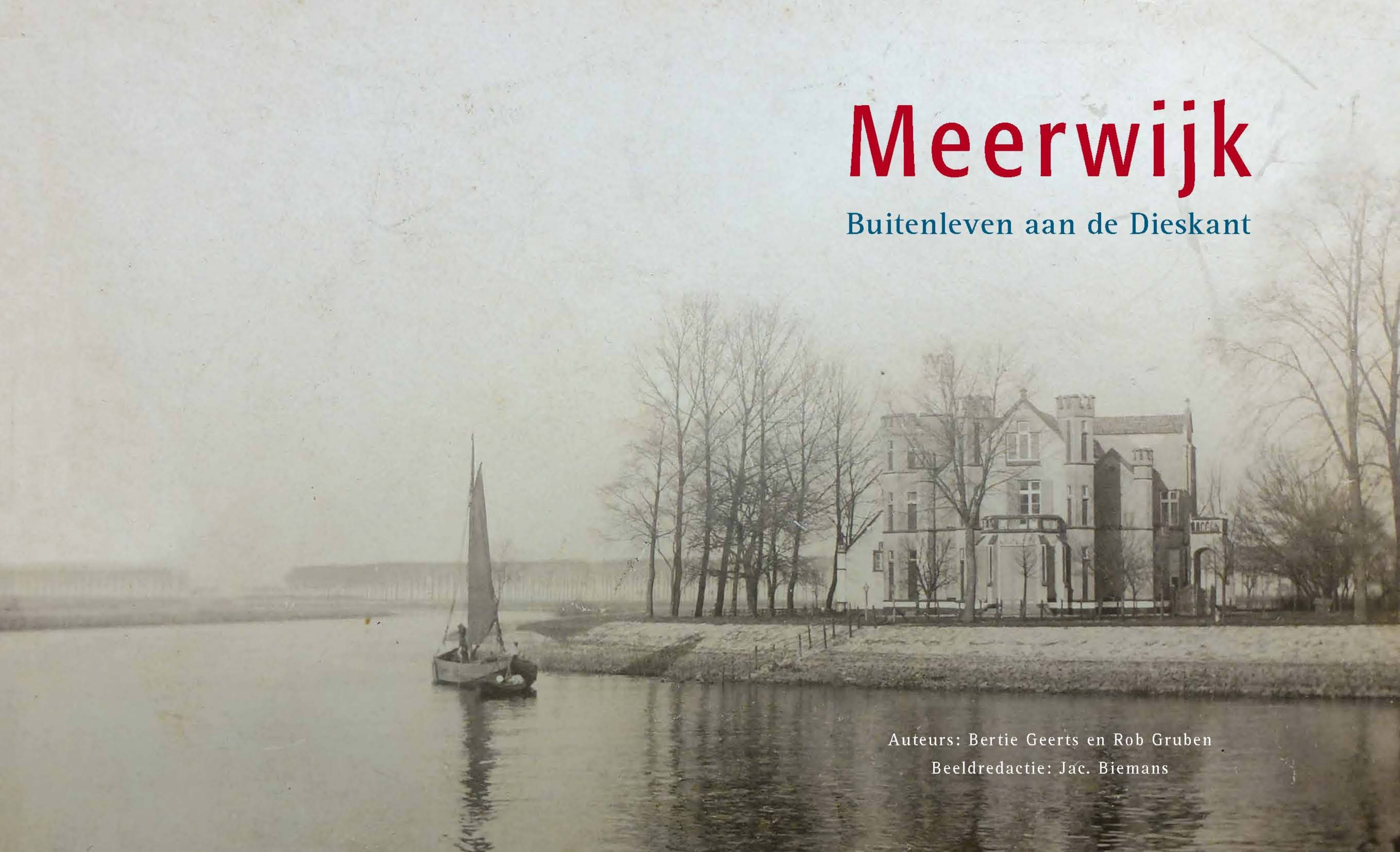
Buitenleven aan de Dieskant

Bertie Geerts en Rob Grūben

Meerwijk

Buitenleven aan de Dieskant

Auteurs: Bertie Geerts en Rob Gruben

Beeldredactie: Jac. Biemans

INHOUD

VOORWOORD	6
INLEIDING	8
1 DE OUDE BUITENPLAATS	
Ligging	11
Voorgangers op oude kaarten	13
Het zogenoemde Huizenkohier van 1748	16
<i>'De heer van Engelen een Huijs sonder stal'</i>	17
<i>'Wed^e Adriaan de Bock een Huijs met een stal'</i>	18
<i>'Guiliam de Vaan een Huijs sonder stal'</i>	19
De bouw van landhuis Meerwijk	20
De samenvoeging van Dieszigt en Meerwijk	28
De familienaam Van Thije Hannes	32
Het overlijden van Johan Willem Hannes	40
Willem Hendrik van Thije Hannes	45
Meerwijk en Dieszigt vereeuwigd	54
2 WAT VOORAF GING AAN HET NIEUWE LANDHUIS	
Een ingewikkelde erfenis	59
De waterramp van 1850	61
Het vervolg van de ingewikkelde erfenis	67
Hendrik Anton van Thije Hannes	68
3 HET TUDOR KASTEEL	
De percelen aan de Dieskant	71
Architect Arnoldus van Veggel	73
Drie Tudor landhuizen	80
<i>Meerwijk</i>	82
<i>Reeburg</i>	84
<i>De Schaffelaar</i>	85
Aspecten van de architectuur	86
Een kort genot	94

4 DE PERIODE REIJGERS	
Verkoop van Meerwijk	103
Geneesheer Franciscus Johannes Hermanus Reijgers	105
Meerwijk in detail	106
Een eerste aantasting van het landgoed: Diezewerken en grondonteigening	110
Drie sterfgevallen en een dementerende dokter	118
De financiële pericelen van Hendrik Reijgers	124
Meerwijk wederom verkocht	132
5 INGRIJPENDE SLOOP EN VERMINKING	
Teloorgang van het Tudor kasteel	135
De huisbewaarders van Meerwijk	142
Meerwijk als werkplaats voor orgelbouw	143
Een heuse scheepswerf	149
Meerwijk wordt fabrieksterrein	154
6 WEDEROM EEN PRIVÉWONING	
Verbouwing van het landhuis	161
Een merkwaardig faillissement	169
Oorlogsschade	171
Politieke carrière	176
7 EEN LUXE BORDEEL	
Het echtpaar Willie van de Liefvoort en Jet Ackermans	185
Hasjhandel	190
Internationale artiesten	193
Terug aan het roer	200
Van huur naar koop	201
EPILOOG	207
ARCHIEVEN	212
LITERATUURLIJST	212
NOTEN	215
PERSONENREGISTER	225
TOPOGRAFISCH REGISTER	228

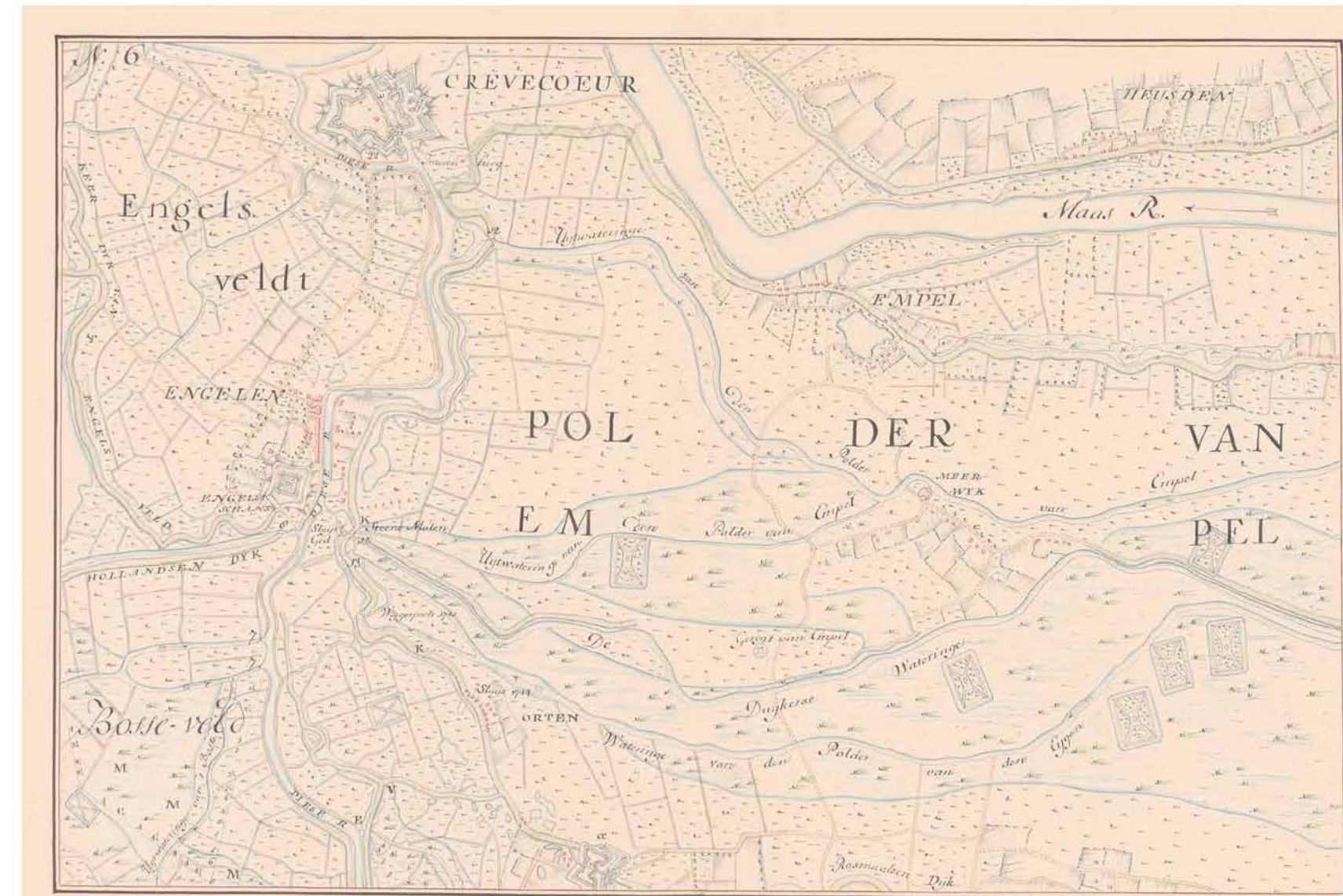
VOORWOORD

De kastelen in Noord-Brabant zijn regelmatig onderwerp van studie, maar de buitenplaatsen in de provincie zijn veel minder onderzocht. Een wetenschappelijk overzichtswerk ontbreekt eigenlijk en ook individuele buitenplaatsen zijn maar mondjesmaat nader bestudeerd. De nu voorliggende studie vult zo'n lacune op. De auteurs beschrijven de geschiedenis van een huis en het park, maar vertellen ook het verhaal van de eigenaren, van sociale en economische relaties en de rol van het landschap. Dat doet recht aan de betekenis van een buitenplaats. Het is niet een plek om te wonen, maar ook een communicatiemiddel. Het is een uitdrukking van het aanzien en de status van de bewoners. Meerwijk is daar een overtuigend voorbeeld van. Niet alleen door hoe het gebouw er uit ziet, maar ook de keuze voor de locatie. Het ligt niet per ongeluk aan een doorgaande vaarroute.

Het huidige Meerwijk is niet het eerste huis op die plek. Tegenover het dorp Engelen, aan de rivier de Dieze, lag al vanaf het einde van de zeventiende eeuw een rij herenhuisen, die door de lokale elite werden gebruikt als aangenaam zomerverblijf. Voor die elite, na de Reformatie en de strijd tegen Spanje in Noord-Brabant verplicht van protestantse snit, was een buitenplaats ook een symbool van hun maatschappelijke standing. Dat werd nog explicieter in de achttiende eeuw, toen het terrein in de rivierbocht in handen kwam van één eigenaar, die de oudere bebouwing verving door een modern landhuis, gelegen in een fraai aangelegde omgeving, waarin hij en zijn familie aangenaam konden verpozen. Een huis dus dat paste bij zijn rol als lokale hoogwaardigheidsbekleder. Latere eigenaren vervingen dit huis door een neogotische, kasteelachtige villa, die hun nieuwverworven adellijke status versterkte met deze architectonische verwijzing naar de middeleeuwen.

De latere geschiedenis van Meerwijk kan gelden als representatief voor vele buitenplaatsen in de negentiende en twintigste eeuw. In bezit van mensen uit de lokale elite, zakenlieden, fabrikanten en agrariërs, betekende dat wisselende functies voor herenhuis en directe omgeving, niet altijd met positieve gevolgen voor gebouw en tuin. Deze ontwikkeling past in een landelijk patroon. Vanaf de Tweede Wereldoorlog en vooral de afgelopen decennia geldt herbesteding voor kastelen en buitenplaatsen als een belangrijke manier om het monument te behouden. Al is Meerwijk waarschijnlijk een unicum door een tijdlang als luxe bordeel te zijn ingericht.

De geschiedenis van dit huis is zo een representatief voorbeeld van de geschiedenis van de Nederlandse buitenplaats. Net als elders is het verhaal van Meerwijk intensief verbonden met dat van de lokale samenleving, en de regionale elite. Dat geldt zowel op bestuurlijk als op economisch gebied. Net als andere buitenplaatsen is Meerwijk vanwege zijn ruimtelijke beslag van grote invloed geweest op het omringende landschap. Het belang van de ruimtelijke situering, de maatschappelijke herkomst van de bewoners, de opeenvolgende functies van het gebouw, de tuinaanleg, de toegepaste architectuur, bij al die thema's loopt de geschiedenis van Meerwijk parallel aan de nationale buitenplaatsengeschiedenis. Het verhaal

Kaart uit 1939 van de Polder van Empel vervaardigd door C. Draeck en A. Le Fèvre (BHIC 's-Hertogenbosch).

van de Dieze is te verbinden met beroemde buitenplaatslandschappen langs de Utrechtse Vecht, de Hollandse Beemster of het Gelders Arcadië, de maatschappelijke herkomst van de opeenvolgende eigenaren weerspiegelt de veranderingen in de Nederlandse elite, de bouwgeschiedenis geeft een beeld van de modes in architectuur. Met het verhaal van Meerwijk kortom, wordt een belangrijk aspect van de Brabantse en Nederlandse geschiedenis gepresenteerd.

Fred Vogelzang, Nederlandse Kastelen Stichting

INLEIDING

In 2011 verscheen het boek *Engelen, grensdorp aan de Dieze*. Vier jaar lang hadden diverse auteurs daaraan gewerkt. Als “bijvangst” waren nieuwe gegevens over kasteeltje Meerwijk komen bovendien, waardoor het bijna vanzelfsprekend was dat na verschijnen van *Engelen, grensdorp aan de Dieze* een nieuw project zou worden opgestart om de geschiedenis van Meerwijk in kaart te brengen. Dit voorname werd versterkt door het feit dat wij beiden uit Engelen afkomstig zijn en in onze jeugd vaak onze nieuwsgierigheid naar ‘de overkant van de Dieze’ uitspraken. Mede deze nieuwsgierigheid heeft uiteindelijk geresulteerd in het voor u liggende boek. Lange tijd is er nodig geweest om tot deze publicatie te komen. Door het bronnenonderzoek konden onder meer de bouwtijd van zowel de achttiende-eeuwse buitenplaats als die van het midden negentiende-eeuwse Tudor kasteeltje worden achterhaald. Van laatstgenoemd gebouw werd tevens de tot nu toe onbekende architect gevonden, een pionier van de Tudorstijl of ‘Willem II gotiek’ in ons land. Meerwijk, een prachtige architectonische schepping aan de Dieskant, heeft het helaas in haar oorspronkelijke vorm nog geen 50 jaar uitgehouden: het Tudor kasteel werd in december 1900 voor het grootste deel gesloopt. De voormalige buitenplaats bood vanaf die tijd plaats aan steeds wisselende utilitaire activiteiten. Daaronder een scheepswerf, maar ook een orgelmakerij van een bekende orgelbouwer, iets dat tot dusver onbekend was.

In dit boek volgen we de geschiedenis van het huis tot in de huidige tijd. Dat betekent dat we ook ruim aandacht geven aan de bordeelfase van Huize Meerwijk. Naast Boccaccio in Laren en Yab Yum in Amsterdam was Meerwijk in de jaren zeventig, tachtig en negentig van de twintigste eeuw de meest exclusieve seksclub van ons land. Om deze toch wat controversiële periode goed te kunnen beschrijven was de hulp van een van de toenmalige uitbaatsters, Henriëtte van de Liefvoort, onontbeerlijk. Zij voerde met ons diverse openhartige gesprekken. Op deze plaats willen wij onze grote dank uitspreken naar Henriëtte voor het vertrouwen dat zij ons gegeven heeft om deze periode op de juiste wijze te kunnen beschrijven. Datzelfde geldt voor de familie Van der Velden in Nieuw-Zeeland. Zij voorzagen ons van vele stukken van persoonlijke aard en prachtig fotomateriaal. Via hun voormalige zaakwaarnemer in Nederland – Johan van Zeelst – konden wij zelfs beschikken over het complete familiearchief. Dank is er ook voor Hans Willems, historicus bij BAAC bv, die kritisch de manuscripttekst heeft doorgelezen en ons van waardevolle tips heeft voorzien. Gijs Hoofs uit Delft heeft ons geheel belangeloos vele gegevens verstrekt over de periode dat Meerwijk een werkplaats voor orgelbouw huisvestte (1909-1913). Wij zijn hem daar erg dankbaar voor. Jac. Biemans, publieksmedewerker bij het stadsarchief van 's-Hertogenbosch, heeft zorg gedragen voor de beeldredactie. Beeldmateriaal was voor ons van even groot belang als de geschreven tekst, omdat alleen het gebruik van de juiste beelden een tekst tot leven kan wekken. Dat is in ieder geval onze opzet geweest en met de hulp van Jac. denken wij daar ook in geslaagd te zijn. Voor het kritisch doorlezen van de tekst en hun waardevolle opmerkingen en aanvullingen danken we Taco Hermans, senior-

bouwhistoricus bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) te Amersfoort, Fred Vogelzang, wetenschappelijk medewerker bij de Nederlandse Kastelen Stichting (NKS) te Amersfoort en Wies van Leeuwen, voorzitter van het Cuijpers Genootschap en specialist in negentiende-eeuwse bouwkunst. Hun specialistische en gedegen kennis heeft dit boek op beslissende punten en details aan waarde doen winnen. Fred Vogelzang was bovendien zo vriendelijk het voorwoord van dit boek te verzorgen. Ook is hier een speciaal woord van dank op zijn plaats aan Richard en Diewertje van Rappard en de familie Van Pabst, die ons van enkele essentiële stukken voorzagen. Met name de gegevens over de bouw van het nieuwe Meerwijk waren van groot belang.

Deze uitgave was nooit mogelijk geweest zonder de hulp van Heemkundekring Angrisa, en dan met name Henriëtte Sars, Hans Kant en Frans Lucas, die gedurende al de jaren van onderzoek enthousiast zijn gebleven over dit project en er uiteindelijk ook de financiële middelen voor hebben gevonden om het tot publicatie te brengen. We hopen dat door het verschijnen van dit boek nog meer informatie beschikbaar zal komen, want wat het jarenlange onderzoek ons leerde, is dat er een vloek rustte op het bewaard blijven van het bronnenmateriaal over dit landhuis: vele oude foto's en familieportretten zijn in de loop der tijd verloren gegaan, onder andere door brand bij nakomelingen die spullen van Meerwijk in huis bewaarden. Oude bouwtekeningen hebben we ondanks intensief speurwerk helaas nauwelijks kunnen achterhalen en ook van de meer recente geschiedenis bleek veel schriftelijk materiaal niet meer aanwezig. Desondanks kon de geschiedenis van deze buitenplaats aan de Dieze goed in beeld worden gebracht. We hopen dat u dit boek met net zoveel plezier zult lezen als waarmee wij het gemaakt hebben!

Bertie Geerts & Rob Gruben

1

DE OUDE BUITENPLAATS

LIGGING

Meerwijk is een gehucht dat is gelegen op de rechteroever van rivier de Dieze op de uiterste noordwestpunt van de voormalige gemeente Empel en Meerwijk. Bij een gemeentelijke herindeling in 1971 werden Empel en Meerwijk, tezamen met Engelen en Bokhoven, toegevoegd aan de gemeente 's-Hertogenbosch. Dat het kasteeltje waaraan deze monografie gewijd is, recht tegenover het dorp Engelen is gelegen met alleen de Dieze ertussen, heeft er altijd voor gezorgd dat het huis in één adem met juist dat dorp werd genoemd. Niet vreemd, want met een bootje waren de diverse eigenaren of bewoners zo aan de overkant, sneller dan zij met een rijtuig in de kern van Empel konden komen! Ook kerkelijk waren de oorspronkelijke eigenaren uit het geslacht Van Thije Hannes niet alleen op Empel, maar zeker ook op Engelen georiënteerd. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de schenking van een bijbel aan de protestantse gemeente van Engelen door een van de eigenaren. In latere tijd werd de post bestemd voor een huurder van Meerwijk op een hulpkantoor te Engelen afgehaald. Meerwijk en Engelen zijn bovendien met elkaar verbonden door de bordeelfase van het landhuis. Steevast werd in krantadvertenties de prominente ligging tegenover het dorp Engelen vermeld. Hoewel dus gelegen in

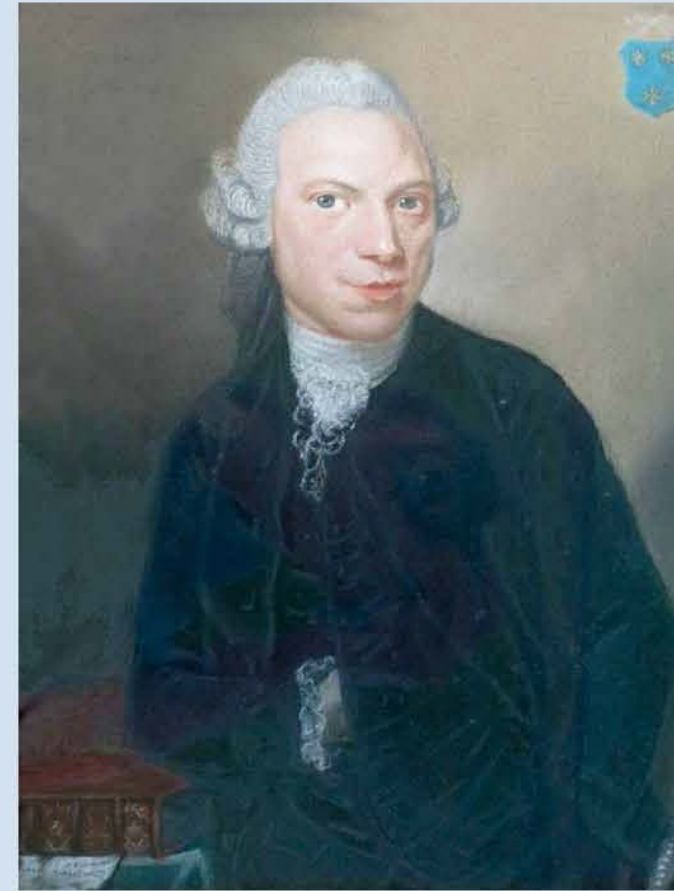
enige in leven gebleven zoon bekend zijn, blijft het merkwaardig dat over de nieuwbouw van Meerwijk omstreeks 1770 niets in de archieven is teruggevonden. We weten alleen dat in 2002 op een veiling het financiële verslag van de familie Van Thije Hannes over de boekjaren tussen 1759 en 1798 te koop werd aangeboden, maar het is onbekend wie de stukken toen heeft verworven.⁶⁴ De verkoopprijs bedroeg € 950,-. Mogelijk zouden enige papieren uit dat archief uitsluitel kunnen geven over de beschreven bouwactiviteiten, want de aankoop van de heerlijkheid in 1766, het verwerven van het huis van Willem van Engelen in 1768, de daaropvolgende nieuwbouw van buitenplaats Meerwijk omstreeks 1770 en de aankoop van Dieszigt met de boomgaard in 1779/1780, zullen zeker hun sporen hebben nagelaten in de financiële administratie van de familie!

Een kaart die van kort na de nieuwbouw van Meerwijk dateert bevindt zich in de collectie van Waterschap De Maaskant. Hij werd vervaardigd door landmeter S. Raam. Tegenover het restant van de oude Lambertuskerk van Engelen zien we de landhuizen Meerwijk en Dieszigt broederlijk naast elkaar liggen. Beide bestaan uit een haaks op de Dieze gepositioneerde vleugel met ten noorden daarvan een aangelegde (sier)tuin en zowel ten oosten als ten zuiden van het complex een boomgaard. De weg die over de Empelse Dijk loopt is duidelijk herkenbaar. Ten opzichte van de drie iets oudere kaarten die hiervoor werden behandeld, lijkt het erop alsof ter plekke tenminste één bijgebouw is verdwenen. Omdat helaas de legger – waarin de verklaring van huis- en perceelsnummers staat – ontbreekt, kunnen er geen verdere conclusies aan worden verbonden.

DE FAMILIENAAM VAN THIJE HANNES

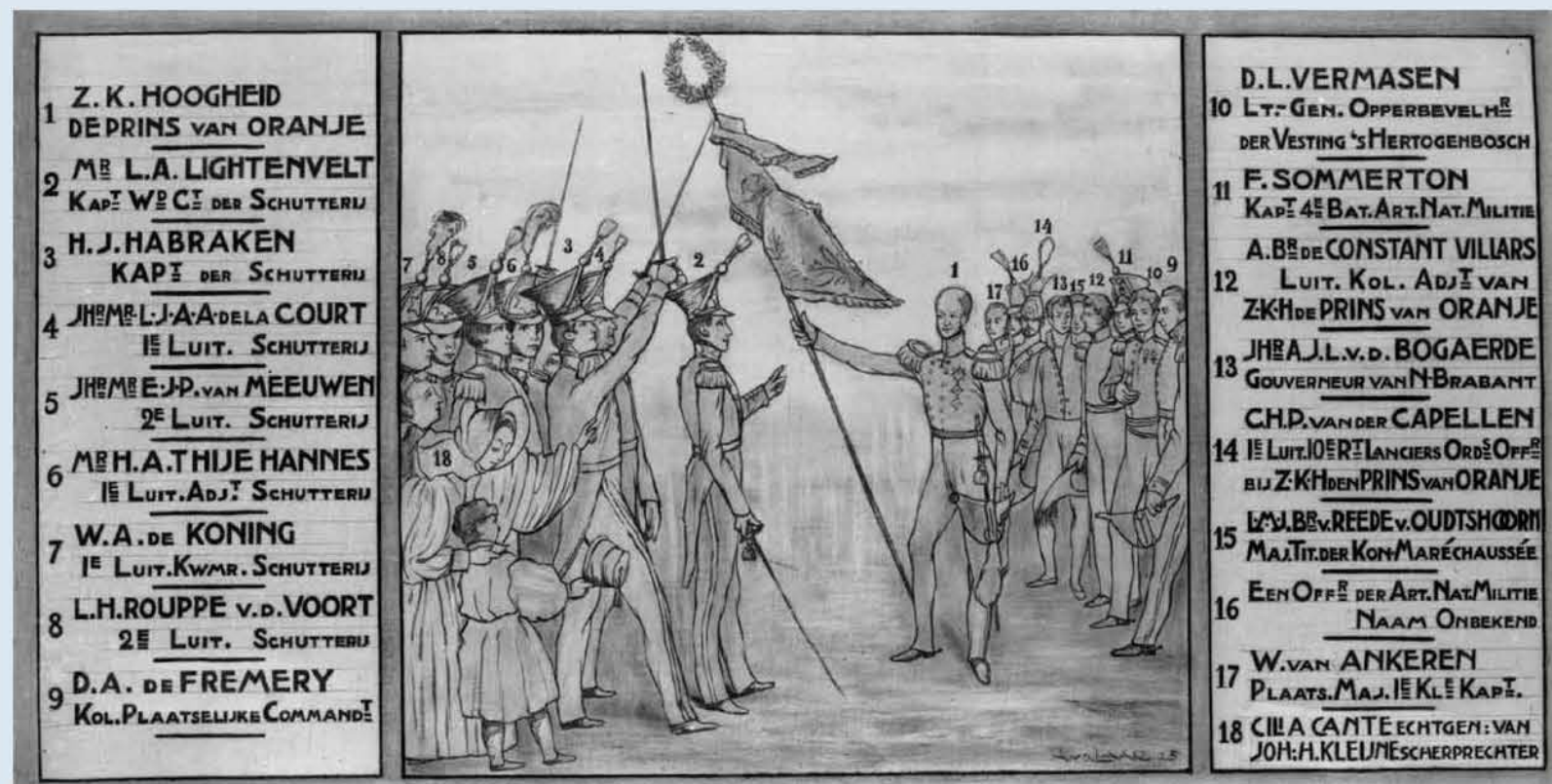
Zoon Johan Abraham (van Thije) Hannes voerde al direct vanaf het begin het beheer over de door zijn vader nieuw verworven heerlijkheid Empel en Meerwijk. Op 30 augustus 1766 werd zijn aanstelling als drossaard door de Staten Generaal goedgekeurd en werd hij in de gelegenheid gesteld om voor de Raad van Brabant de bijbehorende eed af te leggen.⁶⁵ In de zogenaamde *'s Hertogenbossche Comptoir en Schryfalmanach* wordt hij vanaf 1767 dan ook steevast vermeld als drossaard, de juridisch vertegenwoordiger van de eigenaar.⁶⁶ De drossaard werd bijgestaan door zeven schepenen en een secretaris die allen door de heer van Empel en Meerwijk waren aangesteld.⁶⁷ Overigens was Johan Abraham naast drossaard tevens dijkgraaf van de heerlijkheid, waarvoor hij een tractement van *f* 70,- per jaar ontving.⁶⁸

Johan Abraham was op 16 augustus 1743 evenals zijn vader in het Duitse Wesel geboren.⁶⁹ In Utrecht had hij rechten gestudeerd en daar was hij op 8 september 1766 ook gepromoveerd op de stellingen *Theses juris naturae jurisque publici foederati Belgii inauguralis* ("Inaugurale rede over het persoons- en publieksrecht van de staat België").⁷⁰ Bij die gelegenheid waren er feestgedichtjes gemaakt door Servatius Gijsbertus Brouwer (1744-1789) en Wilhelmus Jacobus Allardt (*1723), welke in het (niet openbare) familiearchief Van Thije Hannes bewaard zijn gebleven. Op 29 mei 1767 trad Johan Abraham te Gorinchem in het huwelijk met de vier

Links: portret uit 1773 van Johan Abraham van Thije Hannes (1743-1820). Rechts: portret uit 1772 van zijn vrouw Anna Christina van Barnevelt (1747-1806) met dochtertje Johanna Benjamina van Thije Hannes (1771-1856). Beide als pendant vervaardigd door de doofstomme pastellist Pierre Frédéric de la Croix, 33 x 27 centimeter (particuliere collectie).

jaar jongere Anna Christina van Barnevelt.⁷¹ Van deze gelegenheid is een prachtig huwelijksdicht van de hand van D.A. Jacobi en wederom Wilhelmus Jacobus Allardt bewaard gebleven.⁷² Het is vervaardigd met een omslag van brokaatpapier, een van de meest kostbare en kwetsbare papiersoorten die we kennen. De katernen zijn voorzien van goud op snede. Het werd vermoedelijk gedrukt door de gebroeders Palier te 's-Hertogenbosch. Een dergelijk boekwerkje was alleen voor zeer bemiddelde families weggelegd, hetgeen veel zegt over de status die de familie (van Thije) Hannes op dat moment bezat. Het was gebruikelijk dat de beide vaders dergelijke gedichten voordroegen tijdens het bruiloftsdiner, waarvoor doorgaans in families van stand een flink aantal gasten werd uitgenodigd. Twee jaar later zou genoemde Allardt overigens zwager worden van Johan Abraham, omdat hij huwde met een zuster van diens vrouw. Het jonge stel Van Thije Hannes-Van Barnevelt vestigde zich na het huwelijk in Gorinchem. Johan Abraham was er raad en schepen en wordt als zodanig vermeld in de jaren 1768, 1770, 1774, 1776, 1783 en 1786.⁷³ Zijn

Tekening van de vaandeluitreiking op 3 augustus 1831 met links en rechts daarvan de namen van de daarbij aanwezige officieren. Onder nummer 6 H[endrik] van Thije Hannes. De tekening werd in 1925 vervaardigd door Arnold van de Laar (1886-1974) (Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed).

Schilderij van de vaandeluitreiking door de prins van Oranje (de latere koning Willem II) op de Esplanade te 's-Hertogenbosch op 3 augustus 1831, door Chrétien Dubois (Collectie gemeente 's-Hertogenbosch).

HET VERVOLG VAN DE INGEWIKKELDE ERFENIS

Ondertussen hadden de erfgenamen van Willem Hendrik van Thije Hannes allerlei voorbereidende werkzaamheden kunnen verrichten om de ingewikkelde erfverdeling te kunnen afronden. Zoals opgemerkt waren Meerwijk en Dieszigt tot dan toe als onroerend goed in onverdeelde helften in bezit geweest van de overleden Willem Hendrik van Thije Hannes en zijn nog in leven zijnde zuster Johanna Benjamina van Thije Hannes. De onverdeelde helft van Willem Hendrik viel toe aan zijn vier nog in leven zijnde kinderen, die er allen voor 1/5 eigenaar van zouden worden.¹⁶² Dat was dus samen 4/5 van die onverdeelde helft. Het resterende vijfde deel was bestemd voor de kinderen van een overleden zuster, wier man – notaris Johannes de Bergh – als voogd optrad. De andere onverdeelde helft ging naar de zeven kinderen van Johanna Benjamina van Thije Hannes-Rappard, die zelf afzag van haar deel in de erfenis. Daardoor deelden haar kinderen dus elk in 1/7 van de onverdeelde helft der bezittingen. Dit alles werd vastgelegd in een akte van 8 mei 1850.¹⁶³ In gezamenlijk overleg werd vervolgens besloten het gehele landgoed in openbare

Reeburg

In dezelfde periode als waarin hij werkte aan Meerwijk, moet Van Veggel zijn benaderd door Elisabeth Christina Havelaar (1804-1851), die op 27 mei 1850 voor f 18.530,- Groot Reeburg in Vught had gekocht van de wettelijke erfgenamen van wijlen Koning Willem II († 1849).²¹⁷ Deze Elisabeth was de vrouw van koopman Amadé Louis Thormann (1793-1865), bijgenaamd “de Dikke Zwitser”. Bij de aankoop van Reeburg handelde Elisabeth Christina Havelaar echter zelfstandig en vermoedelijk met eigen kapitaal. Ook zij zal Arnoldus van Veggel in de tweede helft van 1850 hebben verzocht om voor haar en haar gezin een nieuw onderkomen in de neogotische of Tudorstijl te ontwerpen.

En zo kwam het dat Arnoldus van Veggel waarschijnlijk nog vóór de jaarwisseling naar 1851 twee aansprekende opdrachten had tot het ontwerpen en laten bouwen van een neogotisch landhuis. We weten dat hij gelijktijdig aan de ontwerptekeningen van Meerwijk en Reeburg heeft gewerkt. De overeenkomst in architectuur is zeer opvallend. In het (niet openbare) familiearchief Van Thije Hannes bevindt zich een prachtig vloertegelplan voor de vestibule en de achthoekige uitkijktoren van Meerwijk, waarop is bijgeschreven ‘130 stuks blaauwen van 46 □ zijner op reeburg aan wezig’. Zelfs het materiaalgebruik voor de (marmeren) vloeren was dus overeenkomstig! Elisabeth Havelaar overleed na een langdurige ziekte reeds op 27 juni 1851 te Vught. Zij werd rechtens in haar bezit opgevolgd door haar man Amadé Louis Thormann en hun vier nog in leven gebleven kinderen.²¹⁸ Vermoedelijk was Van Veggel op dat moment nog bezig met zijn werkzaamheden en was de

Reeburg in Vught op een in 1893 gemaakte foto van G.L. Hasseleij Kirchner (1860-1935). Het complex zou in 1952 volledig worden gesloopt (NKS - Kenniscentrum voor kasteel en buitenplaats, Amersfoort).

De Schaffelaar op een in 1891 gemaakte foto van G.L. Hasseleij Kirchner (1860-1935) (NKS-Kenniscentrum voor kasteel en buitenplaats, Amersfoort).

bouw van het nieuwe landhuis nog in volle gang. Dat valt af te leiden uit het feit dat Van Veggel in zijn sollicitatiebrief van 1858 expliciet Amadé Thormann als opdrachtgever vermeldt, terwijl bekend is dat zijn vrouw Elisabeth dat was.²¹⁹ Dat kan alleen verklaard worden als wordt aangenomen dat Thormann de zaak na de dood van zijn vrouw heeft overgenomen en aansluitend samen met Van Veggel de bouw van Reeburg tot een goed einde heeft gebracht. De ontwerpfase van Reeburg zal net als bij Meerwijk (de tweede helft van) het jaar 1850 hebben beslagen. Er zijn aanwijzingen dat bij het overlijden van Elisabeth Christina Havelaar medio 1851 de bouwmassa aan de buitenzijde al grotendeels was voltooid. De afbouw van het interieur van Reeburg is waarschijnlijk pas ergens in 1852 gereed gekomen. Precies 100 jaar later zou het totale complex ten prooi vallen aan de slopershamer.

De Schaffelaar

In 1851 volgde nog een derde opdracht voor de bouw van een neogotisch of Tudor landhuis. Jasper Hendrik baron van Zuylen van Nyevelt (1808-1877) verzocht Van Veggel in dat jaar om het nieuwe landhuis de Schaffelaar in Barneveld te doen optrekken.²²⁰ Al sinds 1841 had de baron plannen voor een neogotische nieuwbouw in zijn hoofd. Er was zelfs al een driedimensionale tekening van het gebouw vervaardigd, maar tot uitvoering was het nooit gekomen. Nu zijn huwelijk met Jeanne Cornelia barones van Tuyll van Serooskerken (1822-1890) aanstaande was (dat zou op 21 oktober 1852 plaatsvinden), vormde dat voor de baron een directe aanleiding de oude plannen nieuw leven in te blazen. Van Veggel, voorheen vooral bedreven in het ontwerpen van kerken, werd dus voor de uitdagende op-

Misschien bestaat er voor deze grootschalige sloop ook een verband met de aanleg van het Henriëttekanaal. Met het graven van dat kanaal was men al in 1898 aangevangen en in november 1901 was het werk zover gevorderd dat de linker Diezedijk tegenover Meerwijk kon worden doorgestoken, om zo het nieuwe kanaal in verbinding met de Dieze te brengen. Die doorsteek werd uitgevoerd door Wouter Peterse de Vries (1867-1939), 'aannemer in waterwerken' uit Rossum, die met f 10.489,- de laagste inschrijver voor de klus was geweest.³⁵² De Vries had voor Waterstaat eerder ook al de spoorburg bij Zaltbommel gebouwd en was dus vertrouwd met grote civiele werken. Bovendien had een gelijknamige neef van zijn vader namens het Rossumse familiebedrijf in 1866 ook al de verbreding en verdieping van de Dieze voor Meerwijk uitgevoerd, dus de firma kende de situatie ter plekke als geen ander. De doorsteek was aan het begin van de zomer van 1902 gereed, waardoor het nieuwe kanaal op 1 juli van dat jaar feestelijk kon worden geopend.³⁵³

Verder moet er op gewezen worden dat het in de negentiende eeuw niet ongebruikelijk was kastelen en landhuizen om te vormen tot "fabrieksgebouwen", of er in ieder geval fabrieksmatige activiteiten in onder te brengen. In 1864 werd die optie voor het naast Meerwijk aan de Dieskant gelegen landhuis Slotzicht in de verkoopadvertentie zelfs expliciet genoemd:

'[...] Heerenhuizingen met Koe- en Paardenstal, Tuin met exquisite fijne Fruitboomen, vele zware en andere Kanadasche, Populieren [vermoedelijk worden hier Canadese populieren bedoeld³⁵⁴] en verder aanhooren [...] zijnde dit pand, zoo door de inrigting als gunstige ligging ook zeer geschikt tot Landbouwersbedrijf of Fabriek'.³⁵⁵

Het jaar daarop verscheen een soortgelijke advertentie voor een ander, niet bij name genoemd, kasteel in het *NRC Handelsblad*, waarvoor gelijke aanprijzingen werden gebruikt.³⁵⁶ En er zijn meer voorbeelden.³⁵⁷ Zo werd in 1839 het kasteel Te Wiel (te Eck en Wiel) met de volgende omschrijving te koop aangeboden: *'Het gemelde kasteel, met aanhoorige gebouwen, is mede zeer geschikt tot het daarstellen eener fabriek [...]*, vooral ook door zijn gunstige ligging aan het water.³⁵⁸ In kasteel Frisselstein bij Veghel was in 1836 een bier- en azijnbrouwerij gevestigd. Volgens de verkoopadvertentie was het *'een en ander zoo door de hechtheid der Gebouwen als legging van het terrein, mede zeer geschikt tot inrigting van andere Fabrieken of Trafieken'.³⁵⁹* Bij Meerwijk lagen de zaken niet anders. Dat zou onder Hendrik Reijgers vanaf 1883 in toenemende mate worden omgevormd tot landbouwbedrijf, hetgeen vergemakkelijkt werd door de grote hoeveelheid (landbouw)gronden die tot het complex behoorden. En het heeft er alle schijn van dat de nieuwe eigenaar Hannes Smits vanaf 1901 de volgende stap zette door er fabrieksmatige activiteiten in onder te brengen. Daarbij heeft zonder twijfel meegespeeld dat door de verbreding en bochtafsnijding van de Dieze in de periode 1863-1876 en de aanleg van het Henriëttekanaal tussen 1898 en 1902 Meerwijk voor goederentransport over het water uitermate goed bereikbaar was geworden. Een aanleg- of losplaats was er van oudsher al bij Meerwijk zelf aanwezig geweest, vanaf 1883 ook een behoorlijk grote tegenover Meerwijk bij Engelen.

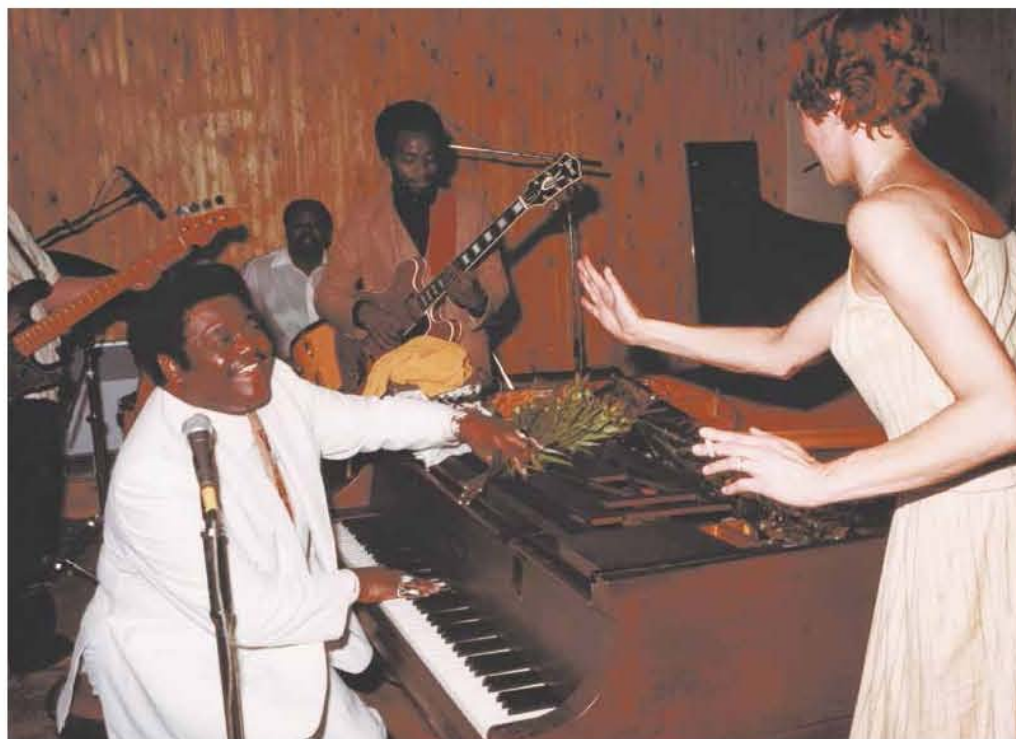

Advertentie in de 'Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche Courant' van 31 januari 1901, waarin via notaris Rits wordt besloten tot openbare verkoop van de bouwmaterialen van het gesloopte kasteeltje Meerwijk (www.delpher.nl).

Hoe het ook zij, de sloopmaterialen werden door Smits en diens aannemer te koop aangeboden. De al meermalen genoemde aannemer was Andreas Johannes Aengenendt (1870-1922), wiens bedrijf gevestigd was aan de Vughterdijk te 's-Hertogenbosch. Aengenendt was oud-voorzitter van de afdeling 's-Hertogenbosch van de Nederlandse Aannemersbond.³⁶⁰ Al vanaf 1895 stond hij als aannemer-bouwkundige ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel te 's-Hertogenbosch.³⁶¹ Nadat een groot deel van Meerwijk door Aengenendt was gesloopt, werden de overgebleven delen in de eerste helft van 1901 verbouwd tot een klein eenlaags landhuisje. Het is zeer waarschijnlijk dat dit gebeurde onder regie van architect Franciscus Henricus Joannes Pastoor (1853-1920) uit 's-Hertogenbosch, die zijn kantoor hield aan de Snellestraat. Pastoor was een gekend architect, die veel in art nouveau-stijl heeft gebouwd en van wie in 's-Hertogenbosch nog flink wat gebouwen overeind staan. Er is geen direct bewijs voor zijn betrokkenheid bij de aftopping en verkleining van landhuis Meerwijk, maar eigenaar Johannes Smits had de jaren daarvoor al veelvuldig met Pastoor samengewerkt. Zo vond in december 1899 in opdracht van Johannes Smits de aanbesteding plaats van *'Het bouwen van zes Benedenen zes Bovenwoningen (in twee blokken) op het terrein genaamd Siberië alhier [= 's-Hertogenbosch]'.³⁶²* Voor bestek en tekeningen moesten de inschrijvende aannemers zich wenden tot architect Pastoor. Een jaar daarvoor had Pastoor al exact dezelfde rol vervuld bij het bouwen van vijf boven- en benedenwoningen in de wijk Siberië, ook weer in opdracht van Smits.³⁶³ Schijnbaar beviel de samenwerking dus prima. In 1900 tekende Pastoor ook nog voor de verbouwing van het woonhuis van Johannes Smits aan de huidige Jan Heinstraat te 's-Hertogenbosch. De laagste inschrijver daarvoor bleek aannemer Aengenendt voor f 1.149,-.³⁶⁴ Zeer waarschijnlijk is met die laatste klus de basis gelegd voor de sloop en verkleining van Meerwijk, want in de Jan Heinstraat zien we dus eigenaar Smits, aannemer Aengenendt en architect Pastoor al gezamenlijk optreden.

De verbouwing van Meerwijk had ook gevolgen voor de tenaamstelling en de kadastrale nummers. Droeg het gehele perceel vóór de grootschalige verbouwing nog het kadastrale nummer 1242 (kasteel, koetshuis, boomgaard en hooiland, samen groot 9.140 m²), ná de verbouwing vond er een scheiding plaats, waarbij het perceel twee nummers kreeg toebedeeld: 1250 (huis, boomgaard en hooiland, samen groot 9.040 m²) en 1251 (huis, groot 100 m²). Die laatste vermelding van "huis" betrof het voormalige koetshuis, dat na de verbouwing een andere bestemming had gekregen. Uit het bevolkingsregister van Empel is bekend dat de verbouwing in het voorjaar van 1901 gereed moet zijn gekomen. Op 23 mei van dat jaar wordt op het adres – dan bekend staand als D22 – namelijk het gezin van Marinus Donkers (1863-1937) ingeschreven. Eigenaar Smits had Donkers aangesteld als huismeester over Meerwijk en Donkers had dientengevolge samen met zijn vrouw en vier kinderen zijn intrek op het sterk verkleinde landhuis genomen. Marinus Donkers was klompenmaker en bleef dat ambacht ook tijdens zijn huismeesterschap uitoefenen.

bekende seksclubs Yab Yum in Amsterdam en Boccaccio in Laren. Ter indicatie: voor een half uur met een gastvrouw was een klant 325 ouderwetse guldens kwijt. Hij mocht die tijd dan wel verpozen in een luxe kamer met bad. Was een half uur niet genoeg, dan kon je diezelfde kamer en de betreffende dame ook voor een uur reserveren. In dat geval moest je als klant f 500,- neertellen. De gastvrouw in kwestie probeerde je ook nog te verleiden een fles champagne te nuttigen. Deze was niet inbegrepen in de prijs en pas beschikbaar vanaf f 300,-! Al deze transacties werden keurig geadmistreerd op een soort "entreekaart", waarop werd ingevuld wat er was gebruikt, inclusief welke dame, en op basis waarvan je later moest afrekenen. Veelal werd dit soort activiteiten zakelijk weggeschreven, hetgeen ook makkelijk kon, omdat de officiële handelsnaam van seksclub Meerwijk Conferentiecentrum de Dieze was.⁴⁸⁴ In de periode dat Hans T. er de scepter zwaaide werden er in Meerwijk ook diverse erotische films opgenomen, die nu als "vintage porn" op internet circuleren. Dat men een bezoekje aan Meerwijk liever geheim hield, blijkt uit de volgende anekdote: na het overlijden van een voormalig bezoeker van de seksclub werden de kinderen belast met de afwikkeling van de nalatenschap. Tijdens het nalopen en opruimen van de persoonlijke bescheiden, stuitte zij op een bankafschrift waarop een afschrijving ten gunste van "Conferentiecentrum De Dieze" stond genoteerd. Het kwam hen allen onbekend voor en één van hen besloot het uit te zoeken. Al snel werd duidelijk dat het om seksclub kasteeltje Meerwijk ging. En hoewel men dat niet achter vader had gezocht, kon men er de humor wel van inzien.⁴⁸⁵

Fats Domino ontvangt een presentje na zijn optreden in kasteeltje Meerwijk in mei 1979 (collectie Henriëtte van de Liefvoort, Rosmalen).

Heropend Kasteel „Meerwijk”
 GEMAALWEG 19 - EMPEL - 'S HERTOGENBOSCH
 tel. 04195 - 1788
 Na een algehele renovatie wordt u dook de nieuwe direktie van Kasteel „Meerwijk” van harte verwelkomd.
 Onze exclusieve ontspanningsgelegenheid, rustig gelegen aan de Dieze, is voorzien van een groot zwembad gelegen tussen een tropische aanplanting. Solarial, zonnebanken en sauna vervolmaken uw relaxen. Bij mooi weer kunt u ongestoord genieten van ons fraside zonneterras. Aanlegplaatsen voor jachten en schepen. Onze beschaafde, elegante gastvrouwen zullen voor u een garantie zijn, dat u zich aan onze 2 bars direkt thuis zult voelen. Wij zijn dagelijks geopend van 14.00 uur 's middags tot in de nacht. Zaterdags en 's zondags gesloten.
Officiële verbouwings-opening
 dinsdag 30 mei om 14.00 uur!

Om bekendheid te geven aan de heropening verscheen deze advertentie in *Het Vrije Volk* van 25 mei 1978 (www.delpher.nl).

KASTEELTJE „MEERWIJK”
 WAAR RIIM 20 PRINSESSEN U WELKOM HETEN!
 2 BARS - SAUNA - GROOT OVERDEKT ZWEMBAD OMGEVEN DOOR TROPISCHE FAUNA - SOLARIUM - DISCREET PRIVE GAZON - BAD - RELAXKAMERS (met video-apparaat) - S.M.-KAMER
 GEMAALWEG 19 DEN BOSCH -
 TEL. 04195 - 1788

Kamer:	☐	
Naam:	_____	
Tijd:	_____ tot _____ uur.	fl. _____
Naam:		
Sauna	☐	_____
Zwembad	☐	_____
Bad	☐	_____
Tijd:	_____ tot _____ uur.	fl. _____
Tijd:	_____ tot _____ uur.	fl. _____
Tijd:	_____ tot _____ uur.	fl. _____
Entree	☐	fl. _____
Aantal personen	☐	fl. _____
Totaal diversen		fl. _____

VORSTELIJK RELAXEN... PRINSHEERLIJK GENIETEN... BIEDT U:

KASTEELTJE „MEERWIJK”

WAAR RIIM 20 PRINSESSEN U WELKOM HETEN!

In ons grondig verbouwde en vernieuwde KASTEELTJE vindt u o.a.:

2 BARS - SAUNA - GROOT OVERDEKT ZWEMBAD OMGEVEN DOOR TROPISCHE FAUNA - SOLARIUM - DISCREET PRIVE GAZON - BAD - RELAXKAMERS (met video-apparaat) - S.M.-KAMER

GEMAALWEG 19 DEN BOSCH -
 TEL. 04195 - 1788

Het beste was niet goed genoeg om van ons KASTEELTJE te maken wat het nu is: Een luxueus, sfeervol en zeer discreet paradijs op aarde! waar het onze gasten aan niets mag ontbreken. En... nog betaalbaar ook.

Gunstige route: HOOFDWEG UTRECHT - DEN BOSCH, voorbij rest. „de Lucht” rechts aanhouden (oude weg naar Den Bosch) over de Hedelse brug rechtsaf op de secundaire weg langs hoofdweg. Let dan op de borden „Meerwijk” die u verder wijzen naar ons 2 ha. metende landgoed.

DE HELE WEEK GEOPEND (ook zaterdag) ZONDAGS GESLOTEN

COLOFON

© Angrisa Heemkundekring Engelen, 2019

AUTEURS

Bertie Geerts en Rob Gruben

BEELDREDACTIE

Jac. Biemans

VORMGEVING

Nika grafische vormgeving, Vught, Veronica Dénis

DRUKWERK

Drukwerkconsultancy, Bunnik

ISBN/EAN

978-90-829768-0-9

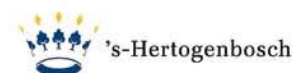
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks rechten menen te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever richten.

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photo copying, recording or otherwise, without the prior permission from the publisher.

DEZE UITGAVE IS MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR STEUN VAN

Timo Bosma
Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant
Stichting Leye Fonds
van Rappard Thije Hannes Fonds
Brabants Heem
Paul de Gruyter Stichting
Van der Linden Fonds
Gemeente 's-Hertogenbosch
Angrisa Heemkundekring Engelen
BAAC archeologie en bouwhistorie

In dit boek volgen we de geschiedenis van 'kasteeltje Meerwijk'. Die vangt aan kort na het midden van de achttiende eeuw, toen de zeer vermogende en in Utrecht woonachtige Jan Willem Hannes aan de Dieskant tegenover Engelen een buitenplaats liet bouwen. Zijn nazaten tooiden zich met de dubbele naam Van Thije Hannes, slaagden er uiteindelijk in een adellijke titel te verwerven en bleven tot 1856 in bezit van het huis. Kort daarvoor was de oude buitenplaats gesloopt en vervangen door een van de allereerste landhuizen van Nederland in Tudorstijl. Architect daarvan was de Bossche architect Arnoldus van Veggel, die als bekendste werk een jaar later landhuis de Schaffelaar te Barneveld zou ontwerpen. Het prachtige Tudor-landhuis van Meerwijk werd in 1900 helaas grotendeels gesloopt, waardoor veel van de monumentale waarde verloren is gegaan. Het markeert een periode waarin er wisselende utilitaire functies in Meerwijk werden ondergebracht, onder meer een scheepswerfje. In 1920 werd het gebouw weer omgevormd tot woonhuis. Maar het meest bekend is kasteeltje Meerwijk misschien wel als seksclub. Voor het eerst komt die bordeelperiode van het huis uitgebreid aan de orde. Naast Boccaccio in Laren en Yab Yum in Amsterdam was Meerwijk in de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw de meest exclusieve seksclub van ons land. Wereldsterren als Fats Domino, Bill Haley en Roy Orbison verzorgden er optredens.

Dit boek is de vrucht van jarenlang intensief onderzoek. Juist daardoor konden veel bronnen worden geraadpleegd en kon de geschiedenis van deze buitenplaats aan de Dief goed in beeld worden gebracht. De weerslag daarvan vindt u in deze prachtig geïllustreerde uitgave.

ISBN 978-90-829768-0-9

9 789082 976809

VAN HET DOORP EN FORT
Engelen